

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

В световен мащаб научната литература по отношение на изследователските стратегии, техники и методи в социологията е много богата. Всяка година излизат нови учебници, енциклопедии, ръководства, помагала, А десетки реферирани списания публикуват статии в областта на методологията на емпиричното социологическо изследване. Публикуваната научна литература е организирана в различни тематични направления — спрямо различни методи и обекти на изследване. Тази пролиферация на научно знание налага необходимостта от периодично систематизиране на новото знание, от една страна и неговто постоянно актуализиране — от друга. Съвременният достъп до бази данни с научни текстове позволява тези две цели да се осъществят, но информацията е доста обемна и са необходими сериозни изследователски усилия това да се случи. След половингодишна работа, екипът на настоящия проект успя да изпълни поставените в проекта цели. Нещо повече, методологическата и систематична работа по научната литературата създаде възможност за преосмисляне на досегашната изследователска работа. Новият момент, резултат от настоящия проект е въвеждането на специален фокус върху проектирането и дизайна на Емпиричното социологическо изследване, който отива далеч отвъд мисленете в термините на «качествени» и «количествени» методи. Едновременно с това, проектът създаде предпоставки и аргументи и насоки за едно допълнително обновяване и обогатяване на методологическите дисциплини в катедра Социология. Този резултат не е маловажен предвид обстоятелството, че учебният план на катедрата предлага 8 задължителни и 20 избираеми курса, които третират различните изследователски стратегии, техники и методи за емпирично социологическо изследване.

1. Работата по първата цел, която трябваше да открие общата тематична структура на методологията на емпиричното социологическо изследване в нейната подготвителна, теренна и интерпретативна част, беше направен систематичен преглед на водещата литература по темата, включваща няколко вида научни материали с обща насоченост: учебници, научни сборници, научни статии, антологии, енциклопедии и речници. От така направения систематичен преглед на литературата, който работеше с над 30 заглавия, бяха отделени и включени в библиографската справка онези, които имат най-голяма популярност, както и научните текстове, които обхващат различни компетентности на работа с емпирично изследване — за студенти, докторанти и напреднали изследователи. Другият много важен резултат от първия преглед на литературата беше разбирането, че съществуват различни изследователски логики

ТЕМА:

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ
СТРАТЕГИИ, ТЕХНИКИ
И МЕТОДИ ЗА
ЕМПИРИЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ В
СОЦИАЛНИТЕ НАУКИ:
СЪСТАВЯНЕ И ПРЕВОД
НА УЧЕБНО
ПОМАГАЛО С ВОДЕЩИ
ТЕКСТОВЕ

РЪКОВОДИТЕЛ:
ГЛ.АС.Д-Р ЕЛЕНА
СТОЙКОВА СТОЙКОВА –
ДОГАНОВА

ДОГОВОР № 80-10-96

ФАКУЛТЕТ
ФИЛОСОФСКИ

КАТЕДРА
СОЦИОЛОГИЯ

ОБЩА СТОЙНОСТ:
7301,97 ЛВ.

на представяне на процеса на ЕСИ, които интерпретират по различен начин понятията изследователски „дизайн“, „метод“, „инструмент“ и „техника“. Това обстоятелство наложи преразглеждане на досегашния начин на работа в подходите към темата и най-важният резултат – наложи се допълнителен подбор на научни текстове, които да изяснят разликите и да подредят по-добре отделните изследователски логики и процеси.

Беше много важно да се изясни разликата между изследователски дизайн и изследователски методи, които от своя страна, много често в учебниците по ЕСИ, се представят и/или като методи за набиране на данни, понякога се смесват с инструментите за набиране на данни, често не са типологизирани според вида на данните, които се набират, както и с техниките, с които се анализират и методите, с които се интерпретират. Цялото това „смесване“ на понятия и процеси води до неясно проектиране на ЕСИ и най-вече, до различно разбиране за неговата логика, структура и процеси. Наложено е отделянето на тясно специализираните текстове, които се занимават само с дизайна на ЕСИ, за да се открият неговите характеристики и типологии. Това усилие беше възнаградено, защото то позволи да се подредят логически много по-кохерентно видовете изследователски дизайни, които, по думите на Уин, в повечето случаи, за съжаление, се интерпретират в научната литература като проблем на логиката, а не на логиката (YIN, 1989: 29). Изследователският дизайн не е нито метод за набиране на данни (качествен/количествен), нито инструмент за набиране на данни (гайд за интервю/анкета). Учебниците на де Вос (2001) и Блейки (2000) бяха основни ориентири при реализирането на първата цел и при подготовката на темите в сборника, подбора на библиография по тях и подбора на откъси за неговото съдържание.

2. При тематично структуриране на съдържанието на сборника, съобразени с първите резултати бяха открити три отделни раздела на ЕСИ (вж. Приложение 1).

Дизайни на ЕСИ

Най-общо, изследователският дизайн трябва да отговори на три основни въпроса: Какво ще бъде изследвано, с каква цел и как ще бъде изследвано (включващо изследователската стратегия, темпоралните и пространствени характеристики на изследването). Разработването на темата за дизайна на ЕСИ беше много важно не само от гледна точка на останалите компоненти на изследователския процес, но и от гледна точка на новия тип приложни изследвания, които навлизат в практиката и в български контекст, но техният дизайн е все още малко познат у нас (например дизайнът на изследването чрез действие и неговата по-специфична разновидност – овластяващо изследване). От друга страна, в практиката все повече се налага проектиране на приложно ЕСИ, което прави оценка на програми, използваща експериментален дизайн, но се ползва много рядко в контекста на българската социална наука, почти не се познава и липсва в учебната програма на катедра Социология.

Работата на екипа по класифицирането на типовете дизайни на ЕСИ и тяхното библиографско рефериране беше много ползотворна, но тя поставя само началото на едно бъдещо разработване на по-задълбочени научни текстове по отделните типове дизайни с учебна цел и тяхното прилагане в изследователската работа. От прегледа на литературата стана ясно, че изискванията на практиката са динамични, идват от най-разнообразни социални области и разработването на добри изследователски дизайни в конкретен институционален контекст изисква постоянно обновяване на наличните научни източници.

Изследователски проблем, въпроси и преглед на литературата

В тази част от ЕСИ се включва работата по изследователските проблеми и въпроси, която е тясно свързана с прегледа на литературата. В български контекст, нямаме учебни материали, които да отделят специално място как се прави преглед на литературата, видовете прегледи, да не говорим за спецификите на дизайна „кабинетно проучване“, методите за работа с вторични и третични данни, както и за почти непознатото у нас изследване „мета-анализ“. Екипът се постарал да открие най-релевантните текстове по отделните теми и да ги включи като референции в библиографията. Може би, на един по-следващ етап, тази липса ще бъде адекватно попълнена и ще има отделен учебник, който разглежда този незаменим компонент в ЕСИ. Друг важен резултат във втория тематичен раздел беше обяснението на връзката между изследователските въпроси и проектирането на дизайна на изследването.

Извадка и етически въпроси на изследването

В български контекст, изследователите, които работят с методи, набиращи количествени данни, са добре запознати с извадковите методи и те не са проблем в проектирането на ЕСИ. Що се отнася до качествените методи, обаче, не е широко разпространен възгледът сред изследователите, които набират качествени реактивни данни, че начините по които го правят, имат нужда от методология. Прегледът на литературата установи, че всъщност, подборът на респонденти в качествените изследвания е обект на множество научни

дебати и има многогодишна традиция в изработването на критерии и методологически аргументи защо и как се прави. Екипът на настоящия проект се съсредоточи върху няколко водещи текста, които да поставят началото на споменатия дебат и у нас. Друга важна страна от този компонент на ЕСИ е свързана с етическите въпроси на изследването, които имат два модуса. Единият е свързан с начина на правене на социална наука и проблемите на плагиатството, фалшифициране на данните и резултатите и т.н. Другият се отнася до респондентите, свързан най-общо с два компонента – уязвими/труднодостъпни групи и чувствителни теми. Ако погледнем работата на Етичната комисия на БСА и публичните дебати относно работата на социолозите въобще, няма да е много трудно да установим липсата на добри практики и модели, които се преподават и прилагат. Не на последно място идват етичните въпроси на онлайн изследването, които са твърде нови и тепърва имат нужда от представяне и концептуализиране. Библиографията по споменатите теми е многобройна, но в тематичното съдържание сме се стремили да включим важни и актуални текстове по основните подтеми.

Изследователски методи за набиране, обработка, анализ и интерпретация на данни

Тази методологическа страна на ЕСИ, като, че ли, е най-добре позната и разработена у нас и екипът очакваше само тематично подреждане на водещите текстове в отделните части на подготовката и провеждане на емпиричното изследване. От прегледа на литературата, обаче, се оказа, че един от големите проблеми и в чуждестранната литература е смесването на формата на данните (думи/цифри) с методите за набиране, анализ и интерпретация на данните (качествени/количествени). Това е сериозен методологически въпрос, който настоящият проект няма за цел да реши. Онова, което се опитахме да постигнем с тематичната библиография е да отделим изследователските подходи (методи, инструменти, техники) от вида на данните, което избягва ограничението „количествено/качествено“ по отношение на етикетирването на цялото изследване (от неговия дизайн, през подготовката му, до неговото провеждане). Нещо повече, с превръщането на онлайн отношенията във всекидневие, възникват нов тип данни, събирани във формат различен от думи, а именно – карти, мрежи и големи данни, които имат нужда от различни методи за набиране, обработка, анализ и интерпретация и социалната наука не може да си позволи да изостава по отношение на тези обекти, техните собствени теми и проблеми. В библиографията сме включили актуални научни текстове, които се занимават методологически с тях и представят различни подходи за емпирично социологическо изследване и интерпретация.

3. Систематичното и логическо подреждане на темите и библиографията към тях направи възможно реализирането и на третата цел, а именно – изготвяне на тематично съдържание на сборника, като с удовлетворение можем да кажем, че резултатът в тази цел беше постигнат отвъд очакваната заявка. Беше създадена база от данни с всички текстове по така отделените раздели. Не ни е известно досега да е свършена подобна изследователска работа и смятаме, че въобще, създаването на тематична база данни от научни текстове, подредена логически по всички важни компоненти на ЕСИ, е може би един от най-важните изследователски резултати.

4. Следващата цел на проекта беше логически да се подберат текстове, които накратко и въведително да представят отделните теми и подраздели на вече изготвеното систематично съдържание с тематична библиография. Първоначалното намерение беше сборникът да включва по-малко теми и глави, но работата по проекта показва, че има достатъчно липси, неразбиране, новости и т. н., които създадоха много по-голямо съдържание от очакваното. Това е причината, сборникът да е поне в две части. Независимо, че проектът завърши, екипът, разбира се, ще продължи да работи и по втората част, за превода на която ще се търси допълнително финансиране.

5. Петата цел — превод и научна редакция на подбраните текстове беше постигната. Систематизираният сборник, в неговата първа част, без да се правят компромиси с темите и текстовете, беше повече от 500 страници, а финансирането беше достатъчно само за около 250 страници, затова той трябваше да бъде съкращаван и редактиран. Наличието и на разширения вариант на сборника дава възможност той да бъде допълнително преведен и пълноценно използван за учебно-изследователски цели, още повече, че неговият онлайн формат позволява да бъде периодично обновяван, както и самата база данни с научни текстове.

Изпълнение на дейностите по проекта съгласно работната програма

Първи подбор на литературата: извадка от учебници, учебни помагала, сборници, антологии и научни статии в научни бази данни и изготвяне на списък с релевантните текстове. (вж. Приложение 1)

Набавяне на избраната литература и систематичен преглед на текстове (вж. Приложение 1 и споделената връзка към онлайн базата данни)

Изготвяне на списък с темите и референциите към тях в резултат на първия подбор на литературата; (вж. Приложение 1)

Създаване на таблица със съдържанието на сборника на базата на изготвения списък; (вж. Приложение 1)

Втори подбор на литературата: Изследователско търсене на релевантните текстове по теми и чрез референциите в научните бази данни; (вж. Приложение 1)

Набавяне на избраната литература и систематичен подбор на глави от книги и отделни научни статии на базата на изготвения списък с релевантните текстове (вж. Приложение 1 и споделената връзка)

Превод на избраните текстове; (вж. Приложение 1 и споделената връзка)

Научна редакция, предпечатно онлайн оформление на сборника (вж. Приложение 1 и споделената връзка)